

Maria Bosak-Sojka <https://orcid.org/0000-0001-9169-8966>

Uniwersytet Rzeszowski

AKSJOLOGIA W ZAWODZIE KOMORNIKA SĄDOWEGO

Abstract

Axiology in the profession of a judicial enforcement officer

The aim of the study is to analyse the regulations contained in the Act of Parliament on judicial enforcement officers along with the provisions of the Code of Ethics of Judicial Enforcement Officers in terms of axiology elements. Moreover, the aim of the publication is to pose a question for the purpose of judicial enforcement officer's duties, understood as a profession of public trust, formulated precisely through the prism of axiology. The raised issues are therefore not only innovative, but also showing a different perspective that characterizes the particular legal profession.

Słowa kluczowe: komornik, aksjologia, zdrowie, nieskazitelny charakter, kryteria selekcyjne do zawodu, zawód prawniczy, zawód zaufania publicznego

Keywords: judicial enforcement officer, axiology, health, impeccable character, selection criteria for the profession, legal profession, profession of public trust

ASJC: 3308, **JEL:** K31

Wstęp

Komornik jest jednym z organów władzy publicznej. Jego działalność w głównej mierze koncentruje się na wykonywaniu czynności w postępowaniu egzekucyjnym oraz zabezpieczającym, a także innych ustawowo określonych zadaniach. Komornik jako funkcjonariusz publiczny, realizując ustawowe zadania, został zobowiązany do kierowania się w swym działaniu przede wszystkim dobrem wymiaru sprawiedliwości, ale również interesem publicznym. Niemniej podejmowane w ramach ustawowych uprawnień czynności nie mogą pozostawać w opozycji do świata wartości. Wartość stanowi bowiem podstawową kategorię aksjologiczną, a więc skupia w sobie wszystko to, co cenne i godne pożądania, wszystko to, co stanowi cel dążeń ludzkich. Ponadto uznawane wartości stanowią podstawę ocen, norm jak i wzorców kulturowych (Liszczyńska 2018, s. 724). Aksjologia powinna więc wywierać istotny wpływ na normy prawne i to zarówno w zakresie tworzenia, jak i ich stosowania w praktyce. Wobec tego, niniejsze

opracowanie będzie stanowiło próbę odpowiedzi na pytanie o podstawy aksjologii w zakresie zawodu komornika na gruncie nowych uregulowań prawnych z 2018 roku. Opracowanie w głównej mierze będzie więc stanowić analizę normatywną nowej ustawy – właśnie przez pryzmat aksjologii, bez której prawo nie mogłoby odgrywać swej zasadniczej roli, a więc roli wobec społeczeństwa oraz dostosowanego do jej brzmienia Kodeksu Etyki Zawodowej Komornika Sądowego (uchwała nr 1603/V Krajowej Rady Komorniczej z dnia 6 września 2016 roku ze zm. – Kodeks Etyki Zawodowej Komornika Sądowego, dalej: „Kodeks Etyki Zawodowej”, „KEZKS”).

Komornik sądowy – pojęcie, zakres i cel działania

Podstawowym aktem regulującym status prawny oraz zasady pełnienia służby, prawa i obowiązki, zasady przygotowania do zawodu, a także funkcjonowanie samorządu komorniczego, jak i sprawowania nadzoru nad komornikiem, jest obecnie ustawa z dnia 22 marca 2018 roku o komornikach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 771 tekst jedn. ze zm., dalej: „ustawa”). Nie bez znaczenia jednak, szczególnie dla zaproponowanego opracowania, jest miejsce, jakie zajmie w tym zakresie również Kodeks Etyki Zawodowej Komornika Sądowego. Jak nadmieniono we wstępie do niniejszego opracowania, komornik sądowy jest funkcjonariuszem publicznym, którego działalność prowadzona jest przy oznaczonym sądzie rejonowym. Oznacza to, że jego działalność w ramach wykonywanego zawodu nie ma charakteru nieograniczonego. Zgodnie z ustawą podlega on zarówno nadzorowi określonego sądu rejonowego, jak i prezesowi tego sądu. Działalność komornika jest więc determinowana zarówno wskazanym obowiązkiem nadzoru, jak i – co wydaje się oczywiste – nie może ona pozostawać w opozycji wobec dobra wymiaru sprawiedliwości, interesu publicznego czy świata wartości kształtowanego przez aksjologię. Mając na uwadze wskazane kryteria, należy zaznaczyć, że czynności komornika sądowego, co do zasady, są czynnościami z zakresu władzy publicznej, a on sam jest jednym z jej ustawowo określonych organów. Już z początkiem bieżącego stulecia Trybunał Konstytucyjny podkreślał, że komornik jest organem monokratycznym, wyposażonym przez państwo w kompetencje władcze wobec osób, jak również innych instytucji władzy publicznej. Symbolicznym wyrazem jego publicznoprawnego statusu jest używanie pieczęci urzędowej z godłem państwowym (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 grudnia 2003 roku, K 5/02, OTK-A 2003, nr 9, poz.98).

Aktualnie ustawodawca wyraźnie zwraca uwagę, iż komornik jest takim organem w zakresie wykonywania czynności w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, a więc – z założenia – zarówno te, jak i inne ustawowo określone zadania jest zobowiązany wykonywać osobiście. Jedynie wyjątkowo, o ile znajduje to uzasadnienie w przepisach ustawy, komornik może zlecić wykonywanie ściśle określonych czynności asesorowi komorniczemu. Czynności zlecane asesorowi mają jednak specyficzny cel, a mianowicie mają zostać ukierunkowane na przygotowanie go do samodzielnego pełnienia zawodu komornika. W przepisach wskazanej ustawy jest to wręcz jedyny wyjątek od zasady osobistego wykonywania czynności przez komornika.

Regulacje zawarte w treści art. 3 ust. 3 ustawy określają obecnie katalog czynności komornika w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym (Piłat 2016, s. 166). Należy je zatem uznać za istotny katalog wyznaczający *de facto* swoiste kompetencje komornika w tym zakresie; już na tym etapie jednak wymaga zaznaczenia, iż nie ma on cech kompletności. Do zadań komornika, oprócz bezpośrednio wskazanych przez ustawodawcę, mogą należeć również tzw. inne czynności, zlecane mu w ramach ustawowych kompetencji przez sąd. Zatem – co podkreślono w orzecznictwie – na status komornika składa się całokształt jego uprawnień i obowiązków określonych nie tylko treścią analizowanej ustawy oraz przepisami ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2021, poz. 1805 tekst jedn. ze zm., dalej: „Kodeks postępowania cywilnego”, „k.p.c.”), ale i innych ustaw. Z prawnokonstytucyjnego punktu widzenia komornik jest organem władzy publicznej i to nie tylko w znaczeniu funkcjonalnym, lecz także podmiotowym, co być może, po wstępnej analizie literalnego brzmienia ustawy, nie zostało wyartykułowane w sposób jednoznaczny. Dodatkowo komornik jest pomocniczym organem wymiaru sprawiedliwości, ponieważ podejmowane przez niego czynności pozostają w ścisłym związku z działalnością sądu jako organu sprawiedliwości. Komornik wykonuje bowiem zadania państwa w zakresie władzy sądowniczej rozumianej *sensu largo*. Zgodnie z art. 758 k.p.c., w świetle przepisów postępowania egzekucyjnego, komornik jest wyodrębnionym od sądu organem egzekucyjnym (Reiwer 2016, s. 31). Dodatkowo, uwzględniając przepisy prawa administracyjnego, komornik jest ponadto funkcjonariuszem publicznym działającym przy sądzie rejonowym (art. 2 ust. 1 obowiązującej ustawy o komornikach sądowych), co już znalazło jednak swój wydzźwięk w literalnym brzmieniu analizowanej ustawy (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 23 maja 2019 roku, SA/Ol 191/19, Legalis nr 1951160).

Mając na uwadze kryteria charakteryzujące status komornika jako organu władzy publicznej, warto zwrócić uwagę na swoisty rozdźwięk występujący w tym zakresie w piśmiennictwie. Punktem spornym stały się mianowicie kompetencje komornika w zakresie niekorzystania z władztwa publicznego przy wykonywaniu czynności nieegzekucyjnych. Skutkiem tak przyjętej interpretacji byłoby uznanie, że niekorzystanie przez komornika z władztwa państwowego miałyby kwalifikować podejmowane przez niego działania jako nieegzekucyjne (Reiwer 2021). Wskazana interpretacja słyca jednak sedno poruszonego problemu, gdyż właściwym kryterium powinno stać się w tym przypadku uznanie komornika jako organu władzy publicznej i to przez sam fakt przysługującego mu ustawowo uprawnienia do korzystania z władztwa publicznego, nie zaś jego faktycznego wykorzystywania (Bomba 2020, s. 24–25).

Inną jednak kwestią, powstałą na kanwie zaproponowanych rozważań, pozostaje kwalifikacja jego kompetencji w zakresie wykonywania prawomocnych orzeczeń sądowych. W tym miejscu zasadne i – jak się wydaje – rozstrzygające w tym zakresie jest odwołanie do jednego z wyroków Trybunału Konstytucyjnego (wyrok z 12 kwietnia 2012 roku, SK21/11, OTK-A 2012, nr 4, poz. 38, uzasadnienie, cz. III, PKY.2.1), zgodnie z którym, przede wszystkim, we współczesnym państwie prawnym zakłada się, że stosowanie środków przymusu stanowi jeden z elementów monopolu państwowego. Natomiast przymusowa egzekucja wyroków sądowych stanowi pochodną działań organów państwa, nie zaś wniosków ze strony wierzyciela. Dlatego też postępowanie egzekucyjne to jedynie ostatni z etapów sformalizowanego postępowania

cywilnego mającego na celu wyegzekwowanie świadczenia (pieniężnego i/lub niepieniężnego) przez wierzyciela.

Prawne podstawy aksjologii w pracy komornika a przepisy obowiązującej ustawy o komornikach sądowych z 2018 roku

Pozostawiając w tym miejscu kwestię doktrynalnego sporu dotyczącego kwalifikacji działań podejmowanych przez komornika w sferze zakresu korzystania z władztwa publicznego, w tej części opracowania należy skoncentrować się na przepisach będących punktem wyjścia w obszarze aksjologii związanej z zasięgiem jego ustawowych uprawnień. Celem tych uprawnień, jak nadmieniono we wskazanym wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2012 roku, niezmiennie pozostaje uzyskanie świadczenia od dłużnika przez wierzyciela, które wynika z tytułu wykonawczego. Istota działań podejmowanych przez komornika sprowadzi się zatem nie tylko do restytucji stanu faktycznego sprzed powstania zadłużenia, ale również do – jako wręcz naturalna konsekwencja – osiągnięcia sprawiedliwości społecznej.

Ustawodawca, określając zasady pełnienia służby na stanowisku komornika sądowego, wskazał na dwa zasadnicze kryteria, które mają determinować wykonywanie zadań tego funkcjonariusza publicznego. Stawia to przed nim także określone ustawowo wymogi dotyczące przymiotów, przysługujących mu jako piastunowi organu, i jakości świadczonych przez niego usług publicznych (Flaga-Gieruszyńska, Klich 2016, s. 131). Uściślając, do ustawowych zadań zaliczono więc wspomniane już dobro wymiaru sprawiedliwości oraz interes publiczny. Ich realizacja nie byłaby kompletna ani możliwa bez uwzględnienia materii związanej właśnie z aksjologią. Nie sposób zatem pominąć w tej części analizy zaproponowanych przez ustawodawcę związków między prawem a etyką i moralnością, a także zagadnienia, czy treść obowiązujących norm prawnych jest zgodna z normami określonej moralności (Stelina 2016, s. 182). Dlatego też dalsza część opracowania zostanie – wydaje się, że po raz pierwszy w takim zakresie – poświęcona w szczególności elementom prawa materialnego, kształtującego swoisty system aksjologiczny wymagany dla zawodu komornika sądowego.

Materia związana z zaproponowanym opracowaniem wiąże się już z etapem selekcyjnym do zawodu, gdyż ustawodawca wskazuje na ściśle określone wymagania stawiane kandydatom na komornika. Powołanie to odbywa się na podstawie decyzji administracyjnej. Decyzja taka jest podejmowana w ramach uznania administracyjnego, a więc mają do niej zastosowanie przepisy ustawy z dnia 14 czerwca 1960 roku – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 2021, poz. 735 tekst jedn. ze zm.). Wśród katalogu zawartego w art. 11 ustawy wymieniono m.in.: nieskazitelną charakter, a także zdolność do pełnienia obowiązków komornika ze względu na stan zdrowia. Pozostałe kryteria zostaną w tym miejscu celowo pominięte, gdyż w piśmiennictwie były one wielokrotnie podejmowane pod kątem wielu zawodów prawniczych, zaś ich analiza nie będzie kluczowa dla zaproponowanej materii.

Aktualnie użyty przez ustawodawcę wymóg legitymowania się nieskazitelnym charakterem jest jednak niezwykle trudny do jednoznacznej weryfikacji. Podobny problem występował także w poprzedniej znowelizowanej wersji ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o komornikach

sądowych i egzekucji (Dz.U. 2006, nr 167, poz. 1191 tekst jedn. ze zm., dalej: „ustawa z 1997 roku”) – tam w art. 10 ust. 1 pkt 3 wśród wymogów selekcyjnych zamieszczono zwrot „nieposzlakowana opinia”. Oba z nich pozostają jednak sformułowaniami nieostrymi i wymagającymi uczciwie przygotowanej, zindywidualizowanej oceny, która będzie stanowić podstawę dla przyszłego wypełniania materii z zakresu aksjologii, charakteryzującej także ten szczególnie zawód prawniczy. W piśmiennictwie już na gruncie ustawy z 1997 roku wskazywano przy tej okazji istotny mankament, a mianowicie – właśnie występujący w ustawie istotny brak w zakresie dookreślenia wymienionych zwrotów językowych (Jackowiak 1998, s. 14). Konsekwencją takiego stanu rzeczy były okoliczności, w których powołanie na stanowisko asesora komorniczego przez prezesa sądu apelacyjnego nie stanowiło okoliczności przesadzającej, że powołany spełnił wymagania przewidziane właśnie w treści art. 10 ust.1 pkt 3, a więc *de facto* wymagania niezbędne do powołania na stanowisko komornika (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 24 maja 2007 roku, II GSK 34/07, Legalis nr 128184). W piśmiennictwie aspekt ten nie był, niestety, szczególnie często poddawany analizie, niemniej posiłkując się orzecznictwem, można wskazać, że Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na pewne przymioty mieszczące się w tym pojęciu. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2016 roku (III KRS 13/16, Legalis nr 1488822) kandydata na urząd sędziego cechować powinna uczciwość, pracowitość, równowaga, sumienność, odwaga, cierpliwość, wysoka kultura osobista, bystrość, uprzejmość, samokrytycyzm, otwartość intelektualna oraz poczucie wewnętrznej niezależności, sprawiedliwości i słuszności, których suma zdaniem sądu orzekającego, składa się na nieskazitelny charakter. Na gruncie poprzedniej ustawy przyjmowano więc, że wskazany katalog zawierał niezbędne przymioty, którymi powinien cechować się kandydat na aplikanta, asesora czy też adwokata, radcy prawnego lub sędziego (Reiwer 2019, s. 62–63). Zasadniczo, na gruncie ustawy z 1997 roku, pogląd ten był zbliżony z założeniem ówczesnego ustawodawcy, który zadowalał się istnieniem formalnej, w istocie zewnętrznej wobec rzeczywistości poznawalnych cech kandydata przesłanki w postaci opinii o nim (Knypl, Merchel 2013, s. 119). W aktualnym stanie prawnym nieskazitelność charakteru kandydata na komornika powinna niewątpliwie wynikać m.in. z opinii i zaświadczeń dołączonych przez niego do wniosku o powołanie na to stanowisko. Jednak wypełnienie tej istotnej przesłanki bynajmniej nie powinno opierać się jedynie na zgromadzonych i dostarczonych przez samego kandydata dokumentach. Jak słusznie podkreślił Sąd Najwyższy, pojęcie nieskazitelnego charakteru wymaga tłumaczenia dynamicznego – wyjaśnienia go w sposób ekstensywny, a więc dążenia raczej do skatalogowania cech tworzących paradygmat sędziego niż podejmowania wysiłków w celu objaśnienia wyrażeń „nieskazitelny” oraz „charakter” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 roku, III KRS 3/18, Legalis nr 1799193). Kandydat na komornika, nie tylko powinien więc móc wykazać się pozytywnymi opiniami (np. przełożonych, komorników, patronów, asesora), ale przede wszystkim wymagane cechy w rzeczywistości posiadać. Wówczas, co słusznie zauważono w piśmiennictwie, cechy te będą odpowiadać materialnej przesłance powołania, w postaci bycia osobą o nieposzlakowanym charakterze czy – w koncepcji komentowanej ustawy – bycia osobą o nieskazitelnym charakterze (Grajewski 2018, s. 81). Przesłanka nieskazitelnego charakteru ma więc niezmiennie stanowić obiektywny miernik wobec kandydata na komornika. Nieskazitelność ma zatem

określać całokształt cech indywidualnych, zdarzeń i okoliczności składających się na wizerunek osoby pełniącej obowiązki funkcjonariusza publicznego. Zmiana związana z oceną moralną kandydata ma polegać na tym, że wprowadzana cecha odnosi się do rzeczywistych właściwości danego kandydata, natomiast nieposzlakowana opinia dotyczy jedynie przekonań środowiska – w praktyce komorniczego – o opiniowanym (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 września 2009 roku, VI SA/Wa 669/09, Legalis nr 836551). Wskazana interpretacja w dużej mierze stanowi odwołanie do uzasadnienia przygotowanego przez ustawodawcę do projektu ustawy z 2018 roku. Jak wynika z powyższej treści, ustawodawca zdecydował o zamianie w istocie środowiskowej opinii, niejednokrotnie zbieżnej z opinią właściwej rady izby komorniczej, na istnienie materialnych, co najmniej podlegających uprawdopodobnieniu cech kandydata. Cechy te mają więc zostać szczegółowo poddane analizie na etapie procedur nominacyjnych, z uwzględnieniem całego życiorysu kandydata. Nie sposób pominąć także podnoszonych przez doktrynę nieprawidłowości związanych z przygotowaniem tzw. opinii środowiskowych, które były tożsame z opiniami komorników zasiadających i reprezentowanych w radzie izby komorniczej. Niejednokrotnie bez żadnego merytorycznego uzasadnienia były one negatywne i stanowiły swoisty wyraz sprzeciwu środowiska komorniczego przeciwko powoływaniu nowych komorników w obszarze danej izby komorniczej. Poważnym uchybieniem było to, iż przygotowanie opinii było niezależnie od oceny merytorycznej kandydatów na komorników (Reiwer 2019, s. 63).

Kryterium zdolności do pełnienia obowiązków komornika uwarunkowanych stanem zdrowia jest jednym z ciekawszych wymogów stawianych kandydatom ubiegającym się o to stanowisko. Przede wszystkim warte odnotowania jest to, że polski ustawodawca nie zdecydował się na wyjaśnienie, co należy rozumieć pod pojęciem zdrowia, jak również stanu zdrowia, którym posługuje się w analizowanej ustawie. Prowadzone rozważania nie mogą więc zostać pogłębione bez szerszego przytoczenia obowiązującej definicji zdrowia. Najpełniej definicja taka została ujęta w preambule Konstytucji Światowej Organizacji Zdrowia z 1946 roku, zgodnie z którą, zdrowie oznacza stan pełnego komfortu fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko brak choroby lub ułomności. Oficjalny polski przekład tego dokumentu określa pojęcie zdrowia jako: „stan zupełnej pomyślności fizycznej, umysłowej i społecznej, a nie jedynie brak choroby lub ułomności” (Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku dnia 22 lipca 1946 roku, Dz.U. 1948, nr 61, poz. 477). Podobnie Karta Ottawska (Ottawa Charter for Health Promotion 1986), definiuje zdrowie jako główną wartość służącą do osiągnięcia pełnego dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego. Jednak zarówno jednostka, jak i grupa muszą być w stanie rozpoznać swoje oczekiwania i potrzeby określające ów dobrostan. Muszą one także mieć na uwadze indywidualne umiejętności, jak i rzeczywistą możliwość ich realizacji. Definicja ta określa więc zdrowie jako wyznacznik jakości życia opisaną w kategoriach aspiracji i potrzeb, czyli pojęć obecnych w psychologii pozytywnej (Gromulska 2010, s. 127). Z przytoczonych definicji wynika, że pojęcie zdrowia nie jest zagadnieniem jednolitym i w takim właśnie ujęciu, mając na uwadze zaproponowany temat, należy je przyjąć. Ustawodawca w analizowanej ustawie zwraca zatem uwagę na niezwykle istotny aspekt

związany z wykonywaniem zawodu przez osoby chcące pełnić tę szczególną służbę. Kryteria selekcyjne, bo tak należy traktować wskazane przez ustawodawcę wymagania wynikające z treści art. 11 ustawy, mają w konsekwencji naturalne przełożenie na postrzeganie i odbiór tej służby w praktyce, a więc *de facto* ich odpowiedni dobór mieści się w katalogu interesu publicznego, będącego jednym z najważniejszych założeń analizowanej ustawy. Ustawodawca zaznacza, że na stanowisko komornika może zostać powołana osoba, której stan zdrowia predestynuje ją do podejmowania czynności służbowych określonych w ustawie. Co istotne, do wniosku o powołanie na stanowisko komornika ustawodawca zobowiązuje już formalnie, zgodnie z art. 13 ust. 1 pkt 6 ustawy, do załączenia przez zainteresowanego zaświadczenia potwierdzającego, że jest on zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków komornika. Zgodnie z art. 13 ust. 3 analizowanej ustawy do wydania wymaganego zaświadczenia stosuje się analogiczne przepisy jak dla kandydatów na stanowisko sędziowskie (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 września 2014 roku w sprawie badań lekarskich i psychologicznych kandydatów do objęcia urzędu sędziego, Dz.U. 2018, poz. 619 tekst jedn.).

Nadal pozostaje jednak pytanie, jak należy w tym przypadku interpretować pojęcie zdolności do pełnienia obowiązków komornika właśnie ze względu na stan zdrowia. Wydaje się, mając na uwadze wykładnię celowościową funkcji komornika jako funkcjonariusza publicznego, że pojęcie zdrowia należy rozumieć nieco szerzej, niż sugerowałoby to potoczne rozumienie tego terminu. W tym miejscu zasadne stanie się więc odwołanie do pełnej definicji zdrowia sformułowanej przez Światową Organizację Zdrowia. Zgodnie z tą definicją – jak już nadmieniono wcześniej – zdrowie to nie tylko stan związany z brakiem choroby lub ułomności, lecz przede wszystkim stan dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego. Dopiero wspólne wystąpienie tych trzech elementów definicji pozwoli na wstępną weryfikację indywidualnych umiejętności kandydata na stanowisko komornika oraz jego rzeczywistych możliwości do pełnienia służby w tym szczególnym zawodzie prawniczym. Dopełnieniem wymogów selekcyjnych w analizowanym aspekcie jest także wspomniana już przesłanka nieskazitelnego charakteru, która – jak przyjęto – jest pojęciem szerokim i *de facto* zawsze wymaga indywidualnego rozpatrzenia. Nie bez znaczenia pozostaje w tym względzie także wiek kandydata (a przez to związane z nim doświadczenie życiowe), który został określony przez ustawodawcę na co najmniej 28 lat. Ważnym etapem zaznajamiania się z praktycznymi aspektami zawodu jest również odbycie aplikacji komorniczej oraz co najmniej dwuletnia praca w charakterze asesora komorniczego¹. Dopiero spełnienie m.in. tych z wymienionych przesłanek selekcyjnych stanowi rzeczywistą podstawę do ubiegania się kandydata o powołanie go na stanowisko komornika. Etap ten poprzedza jednak dodatkowy wymóg zawarty w treści ustawy, a mianowicie opinia o kandydacie wydana przez właściwą izbę komorniczą. Ustawodawca podkreśla, że na tym etapie postępowania izba komornicza nie jest, co prawda, stroną w toczącym się postępowaniu administracyjnym (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 marca 2021 roku, II GSK 736/18, Legalis nr 2560722), jednak jej opinia jest elementem niezbędnym dla prawidłowego przebiegu procedury. Treść tej opinii powinna więc być efektem rzetelnie przeprowadzonej analizy, z uwzględnieniem ustawowych

¹ Niemniej wymagania te nie mają zastosowania do pewnych kategorii kandydatów (art. 11 ust. 2–4 ustawy).

wymagań stawianych kandydatom ubiegającym się o powołanie na stanowisko komornika. Dlatego też to właśnie w treści tego dokumentu jest miejsce na wyrażenie stanowiska przez właściwą izbę komorniczą, która ma rzeczywisty kontakt z kandydatem. Z treści sporządzonego dokumentu winno wynikać, czy dana osoba faktycznie będzie w stanie powierzone obowiązki wypełniać nie tylko zgodnie z prawem, ale i w ich podejmowaniu będzie, mając na uwadze indywidualne cechy osobowe, kierować się uczciwością, sumiennością i honorem. Wstępna, rzetelnie przeprowadzona weryfikacja cech osobowych kandydata ubiegającego się o stanowisko komornika będzie stanowić już istotny początek dający rękojmię uwzględniania wartości aksjologicznych w perspektywie podejmowanych przez niego czynnościach zawodowych.

Materia aksjologii w zawodzie komornika została uwzględniona także w rocie ślubowania składanej przed prezesem właściwego sądu apelacyjnego. W treści ślubowania komornik zobowiązuje się do wypełniania swoich obowiązków zgodnie z obowiązującym prawem, a także sumieniem. Ustawodawca w rocie ślubowania zobowiązuje ponadto do zachowania tajemnic prawnie chronionych, a w podejmowanym postępowaniu – do kierowania się wartościami wchodzącymi w skład aksjologii, tj. uczciwości, sumienności i honoru. Składający ślubowanie może uzupełnić jego treść o zwrot „tak mi dopomóż Bóg”. Złożenie ślubowania skutkuje obowiązkiem jego bezwzględniego przestrzegania. Jednocześnie dzień ślubowania uznawany jest za uzyskanie prawa do wykonywania czynności zawodowych i nawiązania stosunku podległości służbowej wobec prezesa właściwego sądu rejonowego.

Status deontologiczny komornika sądowego

Etyka (gr. *ethos* – zwyczaj) stanowi dział filozofii poświęcony badaniom moralności oraz tworzenia systemów myślowych, z których można wyprowadzać zasady moralne. Pojęcie deontologii także wywodzi się z greckiego słowa *deón*, które oznacza to, co właściwe, konieczne, obowiązkowe. Pojęcie norm deontologicznych pochodzi z francuskiej kultury prawnej. Normy te tłumaczy się jako zespół reguł zarówno moralnych, jak i fachowo-technicznych. Powinny więc być przestrzegane przez osobę wykonującą określony zawód (Izdebski 2011, s. 18). Etyka zawodowa ma zatem istotne znaczenie w zakresie uszczegóławiania podejmowanych zagadnień. Zasadniczo kojarzy się ona z nauką o powinnościach i obowiązkach wynikających z autonomicznych źródeł prawa pracy czy też przyjętych zwyczajów charakteryzujących model określonego zawodu. Przyjmowane reguły formułowane są ze szczególnym uwzględnieniem aspektu moralnego, lecz ich podstawą pozostają jednak normy prawne. Warto mieć na uwadze tezę jednego z wyroków Sądu Najwyższego, której wydzźwięk ma charakter uniwersalny. Mianowicie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 października 2005 roku (SNO 47/05, Legalis nr 512262) wskazał, że nakaz postępowania przez sędziego w sposób zgodny z zasadami etyki zawodu, a co za tym idzie, możliwości przypisania sędziemu zachowania z nim sprzecznego, naruszającego godność zawodu, jest niezależny od tego, czy zasady te zostały skatalogowane i ujęte w postaci zbioru. Oznacza to, że nakazy wynikające z takiego kodeksu posiadają charakter swobodnego imperatywu ustalanego przez oficjalne władze lub też kształtowane są przez obyczaj. Ich zasadniczą rolą staje się więc kształtowanie rozwiązań pożądanых dla danego zawodu

(Pieniążek 2016, s. 145 i n.). Zanim więc zostaną wskazane konkretne rozwiązania zawarte w treści KEZKS, w tym miejscu warto raz jeszcze odwołać się do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 roku (III KRS 3/18, Legalis nr 1799193), w którym – co prawda, w odniesieniu do zawodu sędziego – podniesiono, iż w plejadzie różnych zachowań można wyodrębnić także takie, które zawsze prowadzić będą do utraty nieskazitelnego charakteru, czy też zwykle prowadzą do utraty tego przymiotu, oraz takie, które w szerszym osądzie nie naruszają sfery nieskazitelnego charakteru. Zdaniem Sądu Najwyższego ważyć należy, w jakiej płaszczyźnie dochodzi do naruszenia godności urzędu – czy chodzi o strefę wewnętrzną (nieskazitelną przy orzekaniu), czy strefę zewnętrzną (uchybiecie w ogólnych normach postępowania). Rygorystyczne kryteria winny być stosowane w przypadku naruszenia strefy wewnętrznej (czyny przeciwko wymiarowi sprawiedliwości), zaś w wypadku uchybiecie w sferze zewnętrznej konieczne jest przeprowadzenie całościowej i wszechstronnej oceny wagi i stopnia naruszenia tym postępowaniem kardynalnych obowiązków sędziego.

Wyrok ten stanowić będzie punkt wyjścia rozważań nad regulacjami zawartymi w KEZKS, których przestrzeganie zapewni nie tylko etyczne postępowanie w zawodzie komornika, lecz także będzie mieć zasadniczy wpływ na poszanowanie aspektów aksjologicznych związanych z wykonywaniem tego zawodu. W przypadku komorników Kodeks Etyki Zawodowej został przyjęty na mocy uchwały. Normy etyczne są więc tworzone w specjalnej procedurze (Jabłoński 2016, s. 81–82), a omawiany kodeks został wypracowany przez korporację zawodową, a ściślej – przez organy kompetentne w świetle regulacji ustawowych do jego stanowienia (Rączka 2016, s. 45–46).

We wstępie dokumentu raz jeszcze podkreślono, że komornik sądowy będący funkcjonariuszem publicznym wykonuje zawód zaufania publicznego. Ma to więc także niebagatelne znaczenie dla jego statusu deontologicznego (Ławnikowicz 2016, s. 55 i n.). Istotą KEZKS jest, zgodnie z przyjętym założeniem, konkretyzacja zasad wykonywania tego zawodu, które mają opierać się w szczególności na takich wartościach aksjologicznych, jak postępowanie zgodne z prawem i sumieniem, dochowywanie tajemnic prawnie chronionych, a także kierowanie się godnością, honorem i uczciwością. Dokument został podzielony na trzy poszczególne działy, wśród których wyodrębnione zostały także rozdziały. W tej części opracowania zostaną jednak wskazane tylko niektóre z przepisów, najściślej odpowiadające analizowanej materii.

W części pierwszej, zatytułowanej *Zasady ogólne*, zawarto katalog podmiotowy, w którym wymieniono nie tylko komorników, ale również asesorów i aplikantów komorniczych oraz emerytowanych komorników. Wszyscy przedstawiciele tych zawodów zostali zobowiązani – podczas działalności zawodowej, jak również w życiu prywatnym – do szczególnego doboru otoczenia i stosunków towarzyskich. Postępowanie sprzeczne z dobrem wymiaru sprawiedliwości, rozumiane w przepisach KEZKS jako uchybiecie zasadom etyki zawodowej, jest kwalifikowane jako naruszenie powagi i godności komornika sądowego. W takim przypadku wymaga ono indywidualnego i szczegółowego rozważenia w ramach przewidzianej dla komorników odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 222 pkt 1 ustawy). Warte podkreślenia jest to, że pieczę nad przestrzeganiem zasad etyki zawodowej, a także naruszeń powagi, godności i niezależności samorządu zawodowego sprawują organy samorządu komorniczego.

Niemniej Krajowa Rada Komornicza została wyposażona w prawo wykładni Kodeksu Etyki Zawodowej i prawo do dokonywania w nim zmian. W treści dokumentu zaznaczono, iż w przypadku spraw nieuwzględnionych w jego przepisach, komornicy są zobowiązani kierować się zasadami wynikającymi z uchwał samorządu oraz komisji dyscyplinarnej. Istotnym momentem stanie się więc dzień przyrzeczenia składanego przez każdego nowo powołanego komornika. Przyrzeczenie składa się na walnym zgromadzeniu izby komorniczej, a jego treść zawiera *de facto* dwa istotne elementy, tj. oświadczenie o zapoznaniu się z treścią KEZKS oraz uroczyste przyrzeczenie jego przestrzegania. W KEZKS zobowiązano każdego komornika do współdziałania w strzeżeniu powagi i godności wykonywanego zawodu, a także jego obrony i niezależności. Wypełnienie tak postawionego zadania będzie jednak możliwe jedynie, gdy wcześniejszy etap selekcyjny kandydatów na komorników zostanie przeprowadzony z należytą uwagą i uczciwością. Niemniej nie można wykluczyć, że mimo dochowania należytej staranności na etapie selekcyjnym przyjęty do zawodu komornik dopuści się naruszenia którejs z wskazanych zasad etyki zawodowej. Wówczas bez zbędnej zwłoki jest on zobowiązany do podjęcia działań zmierzających do usunięcia skutków czynionych naruszeń lub innej formy adekwatnego do okoliczności zadośćuczynienia. W przypadku wystąpienia zdarzenia będącego naruszeniem zasad etyki komornik musi liczyć się z postępowaniem dyscyplinarnym², w którego przebiegu jest zobowiązany aktywnie uczestniczyć.

W tym miejscu warto także zwrócić uwagę na przepisy zawarte w dziale *Zasady pełnienia służby*. Mając na uwadze dokument, w którym został zawarty ów rozdział, najprościej można wskazać, że zasady pełnienia służby komornika mają być przede wszystkim etyczne. W § 6 KEZKS doprecyzowano, iż pod tym pojęciem rozumie się: postępowanie zgodne z obowiązującymi przepisami prawa i własnym sumieniem, podejmowanie działań zgodnych ze złożonym ślubowaniem oraz przyrzeczeniem, poszanowanie zasad współżycia społecznego, dobrych obyczajów, a także w każdym przypadku wykazywanie się rzetelnością i sumiennością. Komornik, wykonując zawód zaufania publicznego, zobowiązany jest kierować się zasadami uczciwości, godności, honoru oraz dochowywać tajemnic prawnie chronionych. Działania komornika w ramach podejmowanych czynności zawodowych mają więc cechować się najlepszą wolą, wiedzą, bezstronnością, a także, na co kładzie się nacisk, poszanowaniem praw i godności zarówno stron, jak i uczestników postępowania oraz podwładnych (Skuczyński 2016, s. 110). Cechy wskazane w przywołanym paragrafie mogą być jednak wypełniane jedynie przez osoby, które, oprócz spełnienia wymogów selekcyjnych do zawodu, posiadają również odpowiednie predyspozycje charakterologiczne, morale, a także poczucie

² Wątek ten został rozwinięty zarówno w piśmiennictwie, jak i orzecznictwie. Warte odnotowania jest to, iż w tym zakresie występują zupełnie odrębne interpretacje. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 listopada 2014 roku (SDI 32/14, Legalis nr 1105357) wskazał, iż niedopełnienie obowiązku etyczno-moralnego może być przyczyną odpowiedzialności dyscyplinarnej jedynie wówczas, gdy obowiązek ten ma podstawę ustawową. W piśmiennictwie obowiązuje jednak odmienny i słuszny pogląd, zgodnie z którym, jeśli pracodawca odróżnia podstawy odpowiedzialności i dzieli je na naruszenie prawa i naruszenie etyki zawodowej (w przypadku komorników naruszenie powagi i godności urzędu), to nie należy takiego rozróżnienia zacierać (szerzej Łabieniec 2016, s. 39; Markowski 2016, s. 197–198).

sprawowania tej służby w sposób ukierunkowany na osiągnięcie sprawiedliwości społecznej. Wątpliwe – w przypadku braku obiektywnych możliwości spełniania tych przesłanek – stanie się wypełnienie obowiązku bezstronności wskazanej w §10 KEZKS. Z jego treści wynika, że bezstronność komornika wyraża się w szczególności w podejmowaniu decyzji na podstawie obiektywnych kryteriów, wolnych od osobistych przekonań, uprzedzeń, preferencji czy wpływu innych osób (Ławnikowicz 2017, s. 60–63). Stąd też osoba, która nie dysponuje właściwym zespołem cech osobowościowych, charakterologicznych i moralnych, będzie daleka od realnej możliwości wypełnienia tej jednej z najważniejszych zasad charakteryzujących zawód komornika.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza oparta *de facto* na dwóch kluczowych dla zawodu komornika źródłach wskazuje, że nie są one aktami idealnymi. Takie zresztą nie istnieją. Celem niniejszego opracowania nie była jednak ich ocena, a próba wskazania w ich treści wątków aksjologicznych mających przełożenie na zawód komornika i jego postrzeganie.

Przed wszystkim istotnym mankamentem, będącym tym samym postulatem *de lege ferenda*, jest brak w treści analizowanych źródeł jasnego przekazu, iż czynności podejmowane przez komornika nie sprowadzają się jedynie do egzekucji, a on sam nie jest przecież jedynie windykatorem. Takie przekonanie niestety jest poglądem powszechnym, zaś rzeczywistość towarzysząca rzetelnej pracy komornika wygląda na o wiele bardziej skomplikowaną.

Jak podkreślono w treści niniejszego opracowania, istota pracy komornika nie sprowadza się jedynie do restytucji stanu sprzed zadłużenia, ale jej celem jest osiągnięcie sprawiedliwości społecznej. Komornik przez podejmowanie ustawowo określonych czynności przecież faktycznie realizuje orzeczenia sądowe, z reguły prawomocne lub natychmiast wykonalne. Kolejnymi mankamentami, które także uznać należy za postulat *de lege ferenda*, są obowiązujące przepisy związane z kryteriami sekcyjnymi do zawodu komornika oraz ich interpretacja.

Jak podkreślono, niezwykle istotne w tym zakresie jest nie tylko formalne spełnienie tych przesłanek, w postaci dostarczonych przez zainteresowanego dokumentów, lecz także – na tym etapie postępowania – ich rzetelna interpretacja. Szczegółowej interpretacji w tym zakresie powinny dokonywać organy samorządu zawodowego. Wśród najważniejszych dokumentów powinny znaleźć się te, które dotyczą praktyki na etapie przygotowania do zawodu, a więc opinie o kandydacie od zatrudniającego go pracodawcy, patrona itp. Jakakolwiek wzmianka o uchybieniach, szczególnie tych etyczno-moralnych, powinna stanowić jego eliminację z ubiegania się o powołanie. Podobnie badania lekarskie powinny stanowić podstawę uznania, że dany kandydat nie posiada dyskwalifikującej go do zawodu choroby, ale także, że wypełnia on pozostałe elementy definicji zdrowia. Przypominając, według Światowej Organizacji Zdrowia na taką definicję składa pełen dobrostan fizyczny, psychiczny i społeczny. O ile dwie pierwsze części składowe tej definicji są relatywnie łatwe do zweryfikowania przez badania lekarskie, o tyle ostatnia z nich może nastroczać istotne problemy. Na gruncie obowiązujących przepisów, wśród wymogów selekcyjnych, wprowadzono co prawda pewne elementy, które można uznać

za próbę wypełnienia aspektu społecznego wskazanej definicji zdrowia. Niewątpliwie można do nich zaliczyć obowiązek odbycia aplikacji, która ma zaznajomić kandydata z istotą pracy komornika sądowego, jednak wydaje się, że okres ten jest zdecydowanie za krótki, chociażby nawet w porównaniu do innych analogicznych ścieżek prowadzących do pozostałych zawodów prawniczych. Podobnie rzecz ma się z asesurą komorniczą, która zgodnie z ustawą ma trwać co najmniej 2 lata. W praktyce okres ten nie jest zwyczajowo przedłużany, tak by asesor mógł nabrać większego doświadczenia do samodzielnej pracy w zawodzie. Ustawodawca wskazuje ponadto, że wniosek o powołanie na stanowisko komornika można złożyć w terminie 5 lat od odbycia asesury komorniczej, a termin ten uznaje się za maksymalny. Dyskusyjny pozostaje także określony przez ustawodawcę wiek 28 lat, który uprawnia kandydata do ubiegania się o powołanie do zawodu. Wobec zakreślonych wątpliwości wynikających z przepisów prawa materialnego niezwykle istotne pozostaje współdziałanie organów samorządu komorniczego na etapie selekcyjnym, bo *de facto* ono powinno odgrywać zasadniczą rolę przy dopuszczeniu odpowiedniego kandydata do zawodu. Tylko zindywidualizowana analiza cech i predyspozycji kandydata, jego wiedzy i zaangażowania może stanowić rękojmię wypełniania zawodu nie tylko jako cyklu etapów związanych z egzekucją, lecz także swoistą misją ukierunkowaną na osiągnięcie sprawiedliwości społecznej.

Bibliografia

- Bomba K. (2020) *Konstytucyjne uwarunkowania pracy komornika sądowego*, Warszawa.
- Flaga-Gieruszyńska K., Klich A. (2016) *Komornik sądowy wobec standardów rzetelnego postępowania w sprawach cywilnych – wybrane zagadnienia* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Grajewski A. (2018) [w:] M. Simbierowicz, M. Świtkowski (red.), *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach sądowych. Komentarz*, Warszawa.
- Gromulska L. (2010) *Zdrowie psychiczne w świetle dokumentów Światowej Organizacji Zdrowia*, „Przegląd Epidemiologiczny”, t. 64, nr 1.
- Izdebski H. (2011) *Kodeksy etyczne III RP*, „Przegląd Służby Cywilnej”, nr 1.
- Jabłoński M. (2016) *Wpływ postanowień Konstytucji RP na kształtowanie treści zasad etyki zawodu komornika sądowego* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Jackowiak U. (1998) *Pracowniczy status komornika sądowego*, „Problemy Egzekucji Sądowej”, nr 31.
- Knypl Z., Merchel Z. (2013) *Komentarz do ustawy o komornikach sądowych i egzekucji*, Sopot.
- Krupa A. (red.) (1999) *Encyklopedia PWN*, Warszawa.
- Liszczyński T. (2018) *Aksjologiczne podstawy prawa pracy. Zarys problematyki*, Lublin.
- Łabieniec P. (2016) *Funkcje i status kodeksów etyki zawodowej* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Ławnikowicz G. (2016) *Status deontologiczny komornika sądowego jako funkcjonariusza publicznego wykonującego zawód zaufania publicznego. Zagadnienia wybrane* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Ławnikowicz G. (2017) *Komentarz do Kodeksu Etyki Zawodowej Komornika Sądowego*, Sopot.

- Markowski M. (2016) *Naruszenie zasad etyki zawodowej komornika sądowego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej w orzecznictwie Komisji Dyscyplinarnej* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Ottawa Charter for Health Promotion (1986) „Health Promotion. An International Journal”, Vol. 1 (4).
- Pieniążek D. (2016) *Teoria etyki komorniczej wobec założeń współczesnej etyki działalności gospodarczej* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Piłat T. (2016) *Zasady uczciwej konkurencji komorników sądowych* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Rączka P. (2016) *Legitymacja organów samorządu komorniczego do uchwalania kodeksu etyki zawodowej* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Reiwer R. (2016) *Komornik sądowy w nowej ustawie regulującej wykonywanie tego zawodu* [w:] M. Jabłoński, A. Marciniak (red.), *Status prawny komornika sądowego. Wyzwania współczesności*, Sopot.
- Reiwer R. (2019) [w:] R. Rewiwer (red.), *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa.
- Reiwer R. (2021) *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach sądowych*, Warszawa/Legalis.
- Skuczyński P. (2016) *Zasady i konkurencja w służbie skuteczności. Główne problemy etyki zawodowej komornika sądowego* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.
- Stelina J. (2016) *Etyka komornicza a prawo pracy, Etyka zawodowa komornika sądowego* [w:] A. Marciniak (red.), *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot.

Orzecznictwo

- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 24 maja 2007 roku, II GSK 34/07, Legalis nr 128184.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 marca 2021 roku, II GSK 736/18, Legalis nr 2560722.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 roku, SNO 47/05, Legalis nr 512262.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2016 roku, III KRS 13/16, Legalis nr 1488822.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 roku, III KRS 3/18, Legalis nr 1799193.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 grudnia 2003 roku, K 5/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 98.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 kwietnia 2012 roku, SK21/11, OTK-A 2012, nr 4, poz. 38.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 23 maja 2019 roku, SA/Ol 191/19, Legalis nr 1951160.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 września 2009 roku, VI SA/Wa 669/09, Legalis nr 836551.

Akty prawa międzynarodowego

- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku dnia 22 lipca 1946 roku, Dz.U. 1948, nr 61, poz. 477.

Akty prawa krajowego

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 września 2014 roku w sprawie badań lekarskich i psychologicznych kandydatów do objęcia urzędu sędziego, Dz.U. 2018, poz. 619 tekst jedn.

Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. 2021, poz. 735 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 2021, poz. 1805 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o komornikach sądowych i egzekucji, Dz.U. 2006, nr 167, poz. 1191 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 22 marca 2018 roku o komornikach sądowych, Dz.U. 2018, poz. 771 tekst jedn. ze zm.

Uchwała nr 1603/V Krajowej Rady Komorniczej z dnia 6 września 2016 roku ze zm. – Kodeks Etyki Zawodowej Komornika Sądowego, https://www.komornik.pl/?page_id=187#menu (dostęp: 30 listopada 2021).